

MATERIALIA

ZÁMECKÁ KNIHOVNA VIŠŇOVÉ*

Petr Mašek (Praha)

The Višňová Castle Library

Abstract: The core of the Višňová castle library was formed already in the 17th century, probably in Paderborn. A few volumes come from the property of the archbishop of Cologne, Ferdinand August von Spiegel (1774–1835), but most of the items were collected by his brother Franz Wilhelm (1752–1815), a minister of the Electorate of Cologne, chief construction officer and the president of the Academic Council in Cologne. A significant group is formed by philosophical works: Franz Wilhelm's collection comprised works by J. G. Herder, I. Kant, M. Mendelsohn as well as H. de Saint-Simon and J. von Sonnenfels. Another group consisted of historical works, e.g. by E. Gibbon; likewise his interest in the history of Christianity is noticeable. The library contains a total of more than 6,200 volumes, including 40 manuscripts, 3 incunabula and 15 printed books from 16th century; more than a half of the collection is formed by early printed books until the end of the 18th century. The other volumes come from the 19th century and the beginning of the 20th century. Volumes from the 17th century include especially Latin printed books on law, and one can perceive interest in collecting books on philosophy. There are many publications devoted to Westphalia; in addition, the library contains a number of binder's volumes of legal dissertations from the end of the 17th century and the entire 18th century published in diverse German university towns. Further disciplines widely represented in the library are economics and especially agriculture, with the publications coming from the 18th and 19th centuries.

Keywords: historical libraries – castle libraries – Westphalia

Zámek Višňové získal v roce 1836 Caspar Philipp Spiegel na Diesenbergu-Hanxledenu (1776–1837)¹ který pocházel ze staré německé rodiny z Paderbornu a po něm jeho syn Ferdinand Otto (1815–1877).² Pruský hraběcí stav získali v roce 1787, rozšíření jména o „Hanxleden“ v roce 1816, o rok později jim byl hraběcí titul uznán v Rakousku, v roce 1837 byli povýšeni do rakouského hraběcího stavu a získali český inkolát. Ferdinandův otec Caspar Philip (1776–1837) měl dva významné bratry, Ferdinanda Augusta (1764–1835), který se stal kolínským arcibiskupem, a Franze Wilhelma (1752–1815), o nichž se ještě zmíníme. Dalším významným členem rodu byl Ferdinandův bratr Christoph Theodor (1823–1876).³ Po Ferdinandovi následoval syn Kurt (1852–1916) a posledním majitelem byl jeho mladší syn Felix (1891–1967), jehož rodina žila ve Višňovém do konce druhé světové války.⁴

Knihovna má ovšem starší původ a byla na Moravu převezena z původních německých sídel rodu.⁵ Nejstarší prove-

nienční stopy po rodu Spiegelů nalezneme na tiscích 17. století, např. z roku 1685 vpisek Georga Hermanna Spiegel na Diesenbergu, který byl kanovníkem katedrály v Paderbornu. Některé knihy z poloviny 18. století jsou označeny heraldickým exlibris Spiegelů s devizou „CUM DEO ET HONORE“ signováno „C. HB. f.“. Řada knih z konce 18. století nese na deskách malé stříbrné heraldické supralibros Spiegelů. Dr. Lifka vyslovil domněnku, že vliv na knihovnu měl kolínský arcibiskup Ferdinand August Spiegel (1774–1835), ale prokazatelně lze identifikovat jen málo knih z jeho majetku; snad je jeho přínosem i níže zmíněný rukopis o dějinách kolínského arcibiskupství. Podstatným přínosem pro knihovnu byl však jeho zmíněný bratr Franz Wilhelm (1752–1815).⁶ Franz Wilhelm studoval v Göttingenu a stal se kurfiřtským kolínským dvorním radou, dále studoval teologii v Římě a v roce 1780 se stal kanovníkem v Münsteru a Hildesheimu, od roku 1779 byl zemským fojtem ve vévodství Vestfálském,

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2017/50, 00023272).

¹ SMUTNÝ 2006, s. 13, ev. č. 3082.

² HRADY, ZÁMKY A TVRZE 1981, s. 255.

³ WURZBACH 1878, s. 145–146.

⁴ MAŠEK 2010, s. 295; ALMANACH 2009, s. 370–373.

⁵ K první zmínce o knihovně LIFKA 1957, s. 16. Stručný popis knihovny BAUER – BLUM – MAŠEK 1997, s. 192. Bohužel při svozech počátkem 50. let 20. století byla část této knihovny omylem přimíchána do fondu zámecké knihovny Bystřice pod Hostýnem. Jde asi o 2500 svazků a tato studie bere v úvahu i tyto knihy.

⁶ VIERHAUS – KILLY 1999, s. 401.

od roku 1786 konferenčním ministrem, vrchním stavebním ředitelem a presidentem Akademické rady, vedoucím financí a kultury v Kolíně. Byl jedním z nejvýznamnějších mužů katolického osvícení ve Vestfálsku. Koncem života žil v ústraní.

Své knihy si místy podepisoval na titulních listech. Spolehlivě lze z jeho osobního majetku identifikovat přes 150 bibliografických titulů ze 17. až počátku 19. století, vesměs v němčině. Lze však předpokládat, že z jeho knihovny pochází podstatně větší množství knih, snad i většina z přelomu 18. a 19. století, které se v dnešní knihovně nacházejí. Výraznou skupinu tvoří díla filozofická, Franz Wilhelm měl ve své sbírce díla J. G. Herdera, I. Kanta, M. Mendelsohna i H. de Saint-Simona nebo J. von Sonnenfelse. Další skupinou jsou díla historická, např. E. Gibbon, lze vidět i jeho zájem o dějiny křesťanství. Jeho podpisem je označen i prvotisk kolínských kronik z roku 1499.⁷ Menší množství představují díla cestopisná a ekonomická. Ze 17. století pochází latinské právnícké spisy.

V další generaci obohatila knihovnu manželka Ferdinanda Otty Rosa hraběnka z Lützowu (1816–1869) několika francouzskými i německými romány a slovníky. Z poslední generace majitelů zámku zanechal několik podpisů hrabě Felix. O knihy měl nepochybně zájem již od dětství a na počátku 20. století si vyhotovil svůj katalog abecedně seřazených knih (asi 400–450 titulů) doplněný římskými číslicemi, které označovaly obsahy knih (beletrie, klasici, dramata, literatura, dějiny – kultura – právo, cestopisy, geografie, slovník, příroda, sport, varia, umění). Katalog je součástí dnešního knihovního fondu. Pravděpodobně to byl on, kdo v roce 1918 nakoupil některé tisky 16. století ve Vídni na aukci antikvariátu Gilhofer und Ranschburg. O staré tisky měl evidentní zájem a vpisoval do nich citace z díla J. J. Bauera: *Bibliothecae librorum rariorum*, Nürnberg 1791, které měl ve své knihovně k dispozici. Na počátku 20. století byla knihovna pravděpodobně nově uspořádána a do knih byly vlepeny štítky s perem psanými iniciálami „S. D. H.“ (= Spiegel-Diesenberg-Hanxleden) a číslem. Později byly ovšem číslice přeškrtnuty a červeně doplněny nové knihovnické signatury.

Ze stop po cizích knihovnách lze uvést např. heraldické exlibris s textem „LUDWIG BARTHOLOMAE Edler Herr von HERTTENSTEIN...“, jehož majitel (1709–1764) byl právníkem v Augšpurku a autorem řady právníckých spisů,⁸ heraldické supralibros Arnolda von Horsta († 1630), kanovníka v Paderbornu,⁹ heraldické exlibris Leopolda Antona hraběte z Firmianu (1737–1828),¹⁰ kanovníka v Pasově, s nímž se setkáváme i v jiných zámeckých knihovnách, např. v Mladé Vožici. Známé je také heraldické supralibros (s iniciálami

„H. D. G. A. S. S. A. L. G. P.“) Hieronyma hraběte Colloredo-Walsee-Mels (1732–1812), který byl od roku 1772 arcibiskupem v Solnohradě.¹¹ S ním se setkáváme v zámecké knihovně Opočno nebo v premonstrátské knihovně na Strahově.¹² Vpisek nám zanechal také Johann Michael Hallwachs (1690–1738), německý právník, evangelický teolog a profesor v Tübingenu¹³ a Karl Christian Friedrich Krause (1781–1832) německý filozof a spisovatel, představitel panteismu a svobodný zednář.¹⁴

V roce 1945 byl zámek Višňové konfiskován, počátkem 50. let byla knihovna převezena na zámek Vranov a v letech 1975–1976 byl vyhotoven její lokální katalog. V roce 1964 položil hrabě Felix Spiegel prostřednictvím organizace „Deutsche Burgvereinigung, Düsseldorf“ Státnímu ústavu památkové péče a ochrany přírody otázku, zda knihovna existuje a zda by bylo možné získat z ní některé svazky, které mu „leží na srdci“.¹⁵ Žádosti vyhověno přirozeně nebylo. Celkový počet svazků v knihovně je přes 6200,¹⁶ z toho 40 rukopisů, 3 inkunábule, 15 tisků ze 16. století a více než polovinu fondu tvoří staré tisky do konce 18. století. Ostatní svazky pocházejí z 19. a počátku 20. století.

Fond rukopisů je tvořen především zápisy přednášek z oboru právo z 18. a 19. století, výjimečně z historie. Zajímavější je německý spis o dějinách Vestfálska a kolínského arcibiskupství a popis majetku solnohradských stavů z roku 1798.¹⁷ Jeden z prvotisků byl zmíněn v souvislosti s knihami z majetku Franze Wilhelma. Za zmínku jistě stojí další prvotisk, Ulrich Richenthal: *Concilium zu Constanz*, Augsburg 1483 s kolorovanými dřevorezy.¹⁸

Ze 16. století pochází 38 bibliografických jednotek,¹⁹ z nichž lze uvést konvolut právních předpisů, především císaře Karla V., konvolut právníckých spisů, vesměs od Andrea Penedera a konvolut protestantských teologických úvah Matthiase Flaccia Illyrica. Pět svazků spisů D. Erasma v baskilejském vydání z roku 1540 je označeno rozměrným heraldickým exlibris právníka Christopha Hose. Další tisky 16. století jsou často italské z Benátek. Ze 17. století pocházejí především latinské tisky právnícké, např. H. Hermes: *Fasciculus juris publici ex labyrintho canonico, legali, feudali*... Salisburgi 1697 nebo B. Schotani: *Examen juridicum*, Hannoverae 1662, Ch. Blumblacher: *Commentarius in Kaiser Carl V peinliche Halß-Gerichts-Ordnung*, Saltzburg 1694 dále díla historická, např. J. A. Thuani *Historiarum sui temporis*... Francofurtae, 1625, často též v italštině – T. Tomaso: *La vita di Cesare Borgia*, Monte Chiaro 1671. Již ve fondu tisků 17. století je vidět zájem o shromažďování knih z oboru filozofie. Nalezneme zde 6 svazků René Descarta, jeden vydaný ještě za jeho života, např. *Principia philoso-*

⁷ ŠÍMÁKOVÁ – VRCHOTKA 2001, s. 120, č. 546.

⁸ CERL *Thesaurus* [online]. CERL [cit. 23. 6. 2017]. Dostupné z <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp00966948>.

⁹ KNESCHKE 1863, s. 491.

¹⁰ KRICK 1924, s. 93, Tf. 40.

¹¹ Tamtéž, s. 67, Tf. 28.

¹² Lifka Ex. 140.

¹³ KNESCHKE 1867, s. 432; HEFNER 1856, s. 106, Tf. 128.

¹⁴ ANTONÍN 2003, s. 186, č. 385. ALLGEMEINES HANDBUCH 1901–1902, s. 575–577.

¹⁵ Agenda oddělení zámeckých knihoven KNM.

¹⁶ K ideálnímu počtu je třeba připočíst cca dalších 2500 svazků, srov. pozn. č. 4.

¹⁷ PETR – TOŠNEROVÁ 1995, s. 148, č. 209.

¹⁸ ŠÍMÁKOVÁ – VRCHOTKA 2001, s. 360, č. 1691.

¹⁹ MAŠEK 2015.

phicae, Amstelodami 1644 nebo *Passiones Animae*, Amstelodami 1650. Zájem o filozofii zřetelně narůstá v průběhu 18. století, obzvláště na jeho konci. Jde evidentně o zájem zmíněného Franze Wilhelma hraběte Spiegela. Vedle četných děl I. Kanta – 40 svazků nebo J. G. Herdera – 35 svazků je ve fondu řada dalších filozofických spisů své doby, např. J. N. Tetens: *Philosophische Versuche über die menschliche Natur und ihre Entwicklung*, Leipzig 1777 nebo W. G. Tennemann: *System der Platonischen Philosophie*, Leipzig 1792 a nechybějí ani dějiny filozofie – J. A. Eberhard: *Allgemeine Geschichte der Philosophie*, Halle 1788. Franz Wilhelm, ač sám rozhodně nebyl příznivcem zednářského hnutí, snažil se o tomto fenoménu poučit a v jeho knihovně nalezneme dvě až tři desítky publikací na toto téma,²⁰ např. díla F. Ch. F. Krause: *Die drei ältesten Kunsturkunden der Freimaurerbrüderschaft...*, Dresden, 1810. S autorem se Franz Wilhelm znal asi osobně, protože ve fondu se setkáme i s jeho podpisem (viz výše). Historická literatura se zaměřuje především na evropské dějiny, např. W. Robertson: *Geschichte von Alt-Griechland*, Leipzig, 1779, dějiny církve, např. G. F. Seiler: *Kurzer Inbegriff der Kirchengeschichte*, Erlangen 1793. Častěji než v jiných knihovnách se objevují publikace věnované Vestfálsku, např. N. Schaten: *Historia Westphaliae, in qua in primis de origine gentis de priscipis hujus regionis populis, de bellis, quae cum Romanis pro libertate gesserunt...*, Monasterii Westphalorum, 1773. V 18. století pokračoval také zájem o právníké publikace, jak v tradiční latině – I. H. Boehmer: *Introductio in ius digestorum*, Halae Magdeburgicae 1741 nebo I. G. Heineccius: *Elementa juris civilis*, Argentorati 1792, tak i v němčině, např. H. von Schellass: *Ueber die Gerichtsbarkeit der höchsten Reichsgerichte in Klagen*, Stuttgart 1795 nebo W. A. F. Danz: *Critisches Archiv der neuesten juristischen Litteratur und Rechtspflege*, Tübingen 1803. Vedle toho obsahuje knihovna mnoho konvolutů právnických disertací z konce 17. a celého 18. století vydaných v různých německých univerzitních městech. Dalším v knihovně velmi rozšířeným oborem je ekonomie, např. J. Riem: *Neufortgesetzte Sammlung vermischter ökonomischer Schriften*, Leipzig 1802, J. E. Schlegel: *Ökonomisch-kameralistische Schriften*, Leipzig 1786 a najdeme i periodika – *Neue öffentliche Wiener oekonomische Zeitung*, Wien 1785. Často se objevuje téma financí – J. F. von Pfeiffer: *Grundriss der Finanzwissenschaft nebst einem Anhang über die Unausführbarkeit des physiokratischen Systems*, Frankfurt am Main 1781 nebo J. I. Berghaus: *Ueber das repräsentative Geldsystem*, Leipzig 1818. Shromažďitele knihovny, Franze Wilhelma, zajímala otázka papírových peněz – J. L. Klüber: *Ueber den staatswirtschaftlichen Werth des Papiergeldes...*, Tübingen 1805. Z konce 18. a počátku 19. století pochází také mnoho zemědělských publikací, např. A. L. von Seutter: *Darstellung der Grund-Principien der möglichen Hauptlandwirtschafts Systeme*, Lübeck und Leipzig, 1800, často specializovaných, např. na včelařství – D. Werner: *Anleitung zur Bienen – Zucht*, Hannover 1766, nebo zpracování zemědělských produktů či ovocnářství. Z dalších, již méně často frekventovaných oborů lze zmínit lékařství, např. J. C. Rougemont: *Handbuch der chirurgischen Operationen*, Frankfurt am Main 1793, botaniku – J. Gaertner: *De fructibus et semi-*

nibus plantarum, Stutgardiae 1788–1790, nebo mineralogii – J. G. Wallerius: *Mineralogie oder Mineralreich*, Berlin 1763. Místy se objevuje i matematika, technické publikace, díla o magnetismu či cestopisy. Francouzské knihy jsou často soubory tištěných korespondencí významných osobností či jejich memoáry. Překvapivá je naprostá absence militarií, pro většinu jiných zámeckých knihoven tak typická. Je vidět, že tvář sbírky do počátku 19. století tvořil zmíněný hrabě Franz Wilhelm.

V průběhu 19. století pokračoval zájem o zemědělství – J. Horina: *Rechnung der Landwirtschaft*, Brünn 1824, H. Settegast: *Die Landwirtschaft und ihr Betrieb*, Breslau 1885 nebo A. Ostermayer: *Lehrbuch der Landwirtschaftslehre*, Wien 1913. Spolu s tím souvisel i zájem o zahradnictví – H. Jäger: *Gartenkunst...*, Berlin 1888. Díla o historii jsou ve fondu v přiměřeném množství, častým objektem zájmu byla doba napoleonská. Majitelé knihovny věnovali svůj zájem zahraniční politice, zejména Prusku – např. H. von Arnim: *Preussen und die italienische Frage*, Berlin 1859, nebo F. G. Leue: *Preussen und Oesterreich gegen Frankreich*, Leipzig 1859, později Rusku – R. Vrba: *Die Revolution in Russland*, Prag 1906.

Řada publikací se zabývá moderními politickými systémy – K. F. Eichhorn: *Betrachtungen über die Verfassung des deutschen Bundes*, Berlin 1833 a z vnitropolitických otázek se přirozeně objevuje jazyková otázka – A. von Skene: *Der nationale Ausgleich in Mähren 1905*, Wien 1910.

Jako ve většině knihoven najdeme i zde četné cestopisy – A. de La Garde: *Voyage de Moscou a Vienne, par Kiow, Odessa...*, Paris 1824 nebo K. von Scherzer: *Reise der Oesterreichischen Fregatte Novara um die Erde*, Wien 1870. Z konce 19. století pocházejí příručky pro cestovatele z nakladatelství Meyer či Baedeker.

Z počátku 20. století pochází skupina knih o výtvarném umění, jeho historii, uměleckých sbírkách – W. Radenberg: *Moderne Plastik*, Düsseldorf 1912, nebo F. Kieslinger: *Die mittelalterliche Plastik in Österreich*, Wien 1926. Ze stejné doby jsou publikace věnované východním filozofiím a náboženství, např. P. Deussen: *Das System des Vedânta nach d. Brahma-Sûtra's des Bâdarâyana*, Leipzig 1906, nebo W. Filchner: *Das Kloster Kumbum in Tibet*, Berlin 1906. Další oblastí zájmu byla na počátku 20. století otázka souborů – K. Ritter von Záhony: *Duell und Liga*, Wien 1903, nebo periodikum Internationale Anti-Duell Liga 1904–1905. V knihovně nalezneme také publikace o automobilismu – C. Riedl: *Der moderne schnellaufende Automobilmotor*, Berlin 1927, a řadu časopisů na toto téma.

Oproti 18. i 19. století lze spatřit ve století 20. zvýšený výskyt militarií – K. Larsen: *Japan im Kampf*, Frankfurt am Main. 1911, V. Jungfer: *Mit der schlesischen Landwehr in Russland*, Heilbronn 1915, a knihovna zrcadlí i události 2. světové války – W. Picht: *Der Feldzug in Norwegen*, Berlin 1940.

Z dalších oborů lze zmínit díla o svobodném zednářství i katolicismu, z přírodních věd se místy setkáme s geologií a mineralogii či s úvahami a plány kanálů Dunaj – Odra – Vltava.

Fond je doplněn různými almanachy, ročenkami, velmi četnými periodiky, souborem map a hudebninami.

²⁰ ANTONÍN 2003, s. 347.

Seznam použité literatury:

ALLGEMEINES HANDBUCH 1901–1902: *Allgemeines Handbuch der Freimaurerei*. I.–II. Leipzig: Max Hesse's Verlag, 1901–1902.

ALMANACH 2009: VAVŘÍNEK, Karel – MAŠEK, Petr – POUZAR, Vladimír (edd.). *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů*. Praha: Zdeněk Vavřínek, 2009.

ANTONÍN 2003: ANTONÍN, Luboš. *Moudrost – síla – krása: zednářské tisky ze zámeckých knihoven v České republice*. Praha: Národní knihovna ČR, 2003.

BAUER – BLUM – MAŠEK 1997: BAUER, Mattias – BLUM, Claudia – MAŠEK, Petr (edd.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band II. Tschechische Republik. Schlossbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim: Olms-Weidmann, 1997.

HEFNER 1856: HEFNER, Otto Titan von. *Der Adel des Königreichs Bayern*. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1856.

HRADY, ZÁMKY A TVRZE 1981: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Jižní Morava*. Praha: Svoboda, 1981.

KNESCHKE 1863: KNESCHKE, Ernst Heinrich (ed.). *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon IV*. Leipzig: Friedrich Voigt, 1863.

KNESCHKE 1867: KNESCHKE, Ernst Heinrich (ed.). *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon VII*. Leipzig: Friedrich Voigt, 1867.

KRICK 1924: KRICK, Ludwig Heinrich. *212 Stammtafeln adeliger Familien denen geistliche Würdenträger des Bistums Passau entsprossen sind mit Einbeziehung der geistlichen Würdenträger anderer Bistümer*. Vilshofen a. Donau: Missionskloster O. S. B. Schweiklberg, 1924.

LIFKA 1957: LIFKA, Bohumír. *Knihovny na Vranově*. In: *Vranov nad Dyjí. Státní zámek a okolí*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství pro Státní památkovou správu, 1957.

MAŠEK 2010: MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl II*. Praha: Argo, 2010, s. 83.

MAŠEK 2015: MAŠEK, Petr et al. *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky. I–III*. Praha: Národní muzeum, 2015.

PETR – TOŠNEROVÁ 1995: PETR, Stanislav – TOŠNEROVÁ, Marie. *Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 1995.

SMUTNÝ 2006: SMUTNÝ, Bohuslav. *Rodinný archiv Spiegel-Deisenbergů Višňové 1420, 1837–1926*. Inventář 2006.

ŠIMÁKOVÁ – VRCHOTKA 2001: ŠIMÁKOVÁ, Jitka – VRCHOTKA, Jaroslav. *Katalog prvotisků Knihovny Národního muzea a zámeckých knihoven v České republice*. Praha: KLP, 2001.

VIERHAUS – KILLY 1999: VIERHAUS, Rudolf – KILLY, Walther (edd.). *Deutsche biographische Enzyklopädie (DBE)*. Band 9., Schmidt-Theyer. München: K. G. Saur, 1999.

WURZBACH 1878: WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Bd. XXXVI. Wien: Druck und Verlag der k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1878.

Elektronické zdroje:

CERL Thesaurus [online]. CERL [cit. 23. 6. 2017]. Dostupné z <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp00966948>

PhDr. Petr Mašek
Knihovna Národního muzea
Oddělení zámeckých knihoven
Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1
petr_masek@nm.cz